

Skötselplan för naturreservatet Örvaremossen i Lekebergs kommun

Allmän del

Syftet med naturreservatet

Syftet är att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer samt skydda, eller nyskapa värdefulla naturmiljöer.

Områdets naturskogar, myrmarker och andra ingående naturtyper liksom dess biologiska mångfald, ska bevaras och utvecklas.

Inom ramen för bevarandet av områdets naturmiljöer och biologiska mångfald ska lämpliga åtgärder vidtas för att underlätta för friluftslivet.

Syftet ska tillgodoses i huvudsak genom att områdets naturtyper med dess flora och fauna utvecklas fritt genom intern dynamik och andra naturliga processer.

Som restaureringsåtgärd kommer dämning av vissa diken ske för att återskapa en naturlig hydrologi med fluktuerande vattennivåer. Med efterföljande fri utveckling kommer åtgärden resultera i naturgiven vegetation i våtmarkerna liksom stora förekomster av död ved.

Som restaureringsåtgärd med efterföljande fri utveckling kan bränning komma ifråga för utvecklingsmark och arronderingsmark.

Åtgärder kan komma att vidtas för att eliminera förekomsten av exotiska träd och buskar och invasiva växt- eller djurarter.

Borttagande av konkurrerande eller inväxande träd i anslutning till särskilt värdefulla trädindivider eller trädgrupper kan komma ifråga.

Administrativa data

Namn:	Örvaremossen
NVR-id:	2046881
Kommuner:	Lekeberg
Lägesbeskrivning:	13 km sydost om Karlskoga
IUCN-kategori:	1a, strikt naturreservat
Fastighet:	Ribbohyttan 1:10
Markägare:	Privat
Rättigheter:	Jakt
Areal:	43,3 ha varav 43,2 ha produktiv skogsmark

KNAS naturtyper: Fastmarksskog 38,3 ha, sumpskog 3,5 ha,
våtmark 1,5 ha
Förvaltare av reservatet: Länsstyrelsen i Örebro län

Naturförhållanden

Naturreseptatet Örvaremossen utgörs till största delen av flack dalbotten i en tydlig dalsvacka. Det lågt liggande terrängavsnittet är i hög grad försumpat och berörs dessutom av flera genomrinnande bäckar. Genom historiken av en tidigare torpbebyggelse och dess inägo- och utmarker, präglas omgivningarna av högre andelar lövträd även om de idag är insprängda i medelålders grandominerade barrskogar. Vid de allra blötaste partierna dominerar dock fortfarande lövträden. I sådana ofta källpåverkade delar bildar t.o.m. asp och ask mindre bestånd stående på socklar.

Gränen är i förtid vid de bördigaste delarna av Örvaremossen, tydligt stadd i nedbrytning. Den kortare livscykeln kommer an på översvämningar, snöbrott, stormmångångar, honungsskivling och klibbticka med sekundära effekter av granbarkborre. På så sätt börjar redan en luckig beståndstruktur göra sig gällande med torrträd och inte minst gruppvisa bråtar av liggande död ved.

Vid lite högre belägen mark på båda sidor av den genomrinnande Stenbäckabäcken, finner man en omkring 160–180-årig senvuxen barrskog på sumpmossor. Den utgjorde under torpepoken sannolikt någon form av utmark där de mänskliga aktiviteterna skedde i mindre omfattning varför skogen idag befinner sig i en tydlig naturskogartad fas. Tillsammans med det gynnsamma skuggfuktiga mikroklimatet möjliggör det förekomster av bl.a. krävande lavar, mossor och vedlevande svampar.

Historisk markanvändning

Inte mindre än fyra torpställen och en backstuga har under historiens gång varit belägna runt Örvaremossen vilket visar på platsens goda möjligheter för bete, slåtter- och åkerbruk enligt dåtida metoder.

Det ter sig sannolikt att det nordligaste torpet, Örvarehult, är den ursprungliga bebyggelsen på platsen medan de övriga mindre torpställena runt mossen kommit till i samband med 1700- och 1800-talens befolkningsökningar. För nästan 200 år sedan, 1828, ser man på Örfvarhult laga skifteskarta (*sid 16, 17, 18*) hur de rikaste delarna av Örvaremossen tillsammans med närmsta låglänta omgivning, var uppdelade i olika

former av inägomark. Brukningslotterna är uppdelade beroende på bördighet och omfattning av de periodvisa översvämningar som genomgående bäckar och grävda diken gav möjligheter till. Vi de kärrartade våtmarkspartierna som gav mest i slätterutbyte är ängslador utritade.

Omvänt är de magraste partierna av våtmarken markerade som mossmark och namngivna som "Örfvaremossen". Ett namn som tills nu fallit i glömska för de starkt försumpade områden som idag dels består av en glest trädbevuxen tallmosse, men också ett bestånd av ca 160–180-årig naturskogsartad och granddominerad barrskog med riklig förekomst av sumpmossor på bottenplanet.

På den häradsekonomiska kartan ungefär 35 år senare, ca 1865, framträder fortfarande bilden av ett småskaligt brukande. Inom inägomarken finns betesmarker och ängar med stort inslag av lövträd tillsammans med insprängda åkertegar. Dessa ligger med huvudutbredningen i norra delen närmast Örvarehult. Omvänt verkar mellersta och södra delen av området ned mot Gunla Hage och gränsen mot Stenbäcken utgöras av ojämnt slutet barrskog. Möjligen går det att tolka som utmarksbete?

I samband med senare uträtningar av Stenbäckabäcken och avlägsnande av sten i bäckfåran strax nedströms tallmossdelen av Örvarehult, försvinner de små vattenspeglar som tidigare uppströms legat ute i mossmarken. Det är vid detta skede som området förmodligen förlorar väsentliga delar av den hydrologi som tidigare präglat området med återkommande översvämningar och tillfälliga vattenspeglar.

Rätningen och stenrensningen av översta loppet på Stenbäckabäcken gjordes förmodligen i strävan att få mer mark passande för skogsodling i början av 1900-talet. Möjligen av Domänverket som tog över Villingsbergs Bruks skogar 1923.

På den ekonomiska kartan 1955 framgår av flygbilden att området fortfarande är uppdelat i ungefär samma bruksområden som förr även om igenväxningen av området sedan flera årtionden tillbaka tydligt är påbörjad. Förmodligen finns betydligt färre betesdjur på torpställena runt om Örvarehult mot vad som tidigare var fallet. Under 1950-talet sätts också de första betena och åkertegarna igen med granplantor.

Prioriterade bevarandevärden

Örvaremossens bevarandevärden är främst kopplade till förekomsten av gammal senvuxen barrnatskog på fuktig mark men också till bördiga, fuktiga och lövrika granskogsmiljöer som i förtid är stadda i nedbrytning genom sin yttre påverkan av översvämning, toppbrott, stormfällning, honungsskivling, klibbticka och granbarkborre. De medverkande krafterna medför tilltagande variation i beståndstrukturerna av vilket mest uppenbara är den stora dödvedförekomsten av främst torrgranar och granlågor men också den ökande luckiga slutenheten.

De höga lövandelarna i sig vid Örvaremossen medför höga bevarandevärden liksom det faktum att delar av lövträdsförekomsten utgörs av ädellövträd av främst ask och lönn. Askförekomsten vid Örvaremossen och Örvarehult är fortfarande vital även om askskottsjukan fortsätter att skörda offer.

De speciella hydrologiska förhållandena stärker också områdets särskilda bevarandevärden med hänseende på de genomrinnande skogsbäckarna och inte minst uppkomsten av temporära vattensamlingar. Så även om vattenspeglarna finns kvar betydligt kortare perioder idag med tanke på de sänkningar av vattenståndet som gjordes i den nedströms rinnande Stenbäckabäcken vid början av 1900-talet. En första viktig åtgärd i reservatet blir därför att återställa den forna vattennivån i bäcken precis nedströms tallmossedelen av Örvaremossen.

Källor

1. Artportalen, www.artportalen.se, Artdatabanken och Naturvårdsverket.
2. Ekonomiska karta 1955
3. Häradskarta 1865
4. Laga Skifteskarta 1828

Plandel

Reservatet har indelats i sex skötselområden,

(se skötselplankarta sid 15 samt karta över markanvändningshistorik, markfuktighet, trädhöjd, beståndsåldrar mm sid 16, 17, 18).

- A. Barrnatureskog
- B. Tallmosse
- C. Lövdominerad sumpskog, kärrmark
- D. Barrdominerad skog i olika åldersklasser, inga åtgärder
- E. Yngre barrskog med behov av naturvårdande skötselåtgärd
- F. Temporära översvänningsområden efter restaurering

Skötselområde A, Barrnatureskog, 4 ha

Skötselområdet A utgörs av grandominerad barrnatureskog i ca 160-180-årsåldern på sumpmossor. Huvuddelen är att betrakta som sumpskog. Skogen är långsamväxande, diameterspridd och flerskiktad. Inslaget av död ved är partivis påtagligt.

Den grandominerade barrnatureskogen i delområdet skall också fortsättningsvis präglas av naturlig störningsdynamik med efterföljande successionsutveckling. Trädsiktet ska vara olikåldrigt, flerskiktat och diameterspritt. Det ska finnas gamla träd, liggande död ved och stubbar, stående döda eller döende träd.

Bevarandemål: Arealen sumpskogsartad barrnatureskog skall vara minst 4 hektar. Skötselområdets naturvärden utvecklas och förvaltas på bästa sätt genom att lämnas för fri utveckling. Eftersom de lågläntaste delarna befinner sig inom amplituden för översvänningsområdet kan på kort tid stora mängder död ved frambildas.

Det ska finnas följande typiska arter: *missne, gammelgranlav, kattfotslav, garnlav, brundpudrad nållav, vedticka, ullticka, kungsfågel och tjäder*

Skötselområde B, Tallmosse, 1 ha

Skötselområdet B består av en tallmosse (tallsumpskog med skvattram i fältskiktet). Miljön är mager, solexponerad och glest trädbevuxen. Inslaget av död ved och lövträd är litet.

Bevarandemål: Arealen tallsumpskog skall vara minst 1 hektar. Våtmarkens temporära översvämningssregim skall på sikt utmynna i högre andelar död ved liksom gynna förutsättningar för en successionsutveckling mot högre andelar lövträd.

Det ska finnas följande typiska arter: *grynig blåslav, nästlav, liten spiklav*,

Skötselområde C, Lövdominerad sumpskog, kärrmark, 5 ha

Skötselområdet C utgörs av öppen, halvöppen, kärrmark omväxlande med lövsumpskog dominerad av glasbjörk. Även källpåverkade delar med inslag av ask ingår. Förekomsten av dödved är på många håll framträdande genom inte minst översvämningseffekter.

Bevarandemål: Arealen kärrmark omväxlande bevuxen med lövträd skall vara minst 5 ha. I takt med de medelålders löv- och barrträdens åldrande skall sockelbildningen bli mer uttalad liksom förekomsten av död ved. Dödvedförekomsten kan bli riklig efter skeden av dämningseffekter. De temporära översvämningarna hindrar samtidigt att miljön växer igen med gran och bibehåller skötselområdet öppet för solinstrålning.

Det ska finnas följande typiska arter: *stjärtmes, skogssnäppa och orre*

Skötselområde D, Barrdominerad skog i olika åldersklasser, inga åtgärder, 24 ha

Skötselområdet D är areellt det största vid Örvaremossen och består av barrdominerad skog av olika typer och åldersklasser. Vissa bestånd är igenväxningsskogar efter upphörd hävd (upp emot 100-årsåldern men med inslag av betydligt äldre träd) medan andra är rena skogsbruksmiljöer som anlagts efter avverkningar under tidsepoken ca 1970-1985.

Lövträd förekommer insprängt av främst björk och asp. I anslutning till torplämningarna blir förekomsten av lövträd rikligare med ytterligare lövträdslag som lönn och ask. Asken blir dessutom vanligare i fuktig och källpåverkad mark som i flera fall i främst de norra omgivningarna verkar en aning neutral eller basisk i sina markegenskaper.

Påverkansgraden av skötselåtgärder varierar. Generellt minskar påverkansgraden ju äldre skogen är. Även inslaget av fuktig mark och kuperad och blockrik terräng har som vanligt satt sina begränsningar för skötselåtgärdernas genomförande i tid och rum.

Skogens förtida åldrande i främst örtrika och fuktiga delar gör att i förhållande till skogsbeståndens ålder är inslaget av död ved ovanligt stort av framförallt torrgranar och granlågor.

Bevarandemål: Delområdets barrdominerade skogar skall utvecklas fritt genom fri utveckling. Skogen skall på sikt helt präglas av naturlig störningsdynamik med efterföljande successionsutveckling. Trädskiktet ska vara olikåldrigt, flerskiktat och diameterspritt. Det ska finnas gamla träd, liggande död ved och stubbar, stående döda eller döende träd. I de låglänta delar som kan komma beröras av återkommande översvämningar kan beståndsegenskaperna snabbt gå mot betydligt ljusöppnare förhållanden och massförekomster av död ved. Sådana partier kommer på sikt att bli lövträdsrika.

Det ska finnas följande typiska arter: *skrovellav*, *gammelgranlav*, *kattfotslav*, *garnlav*, *vedticka*, *talltita*, *svartmes* och *tjäder*

Skötselområde E, Yngre barrskog med behov av naturvårdande skötselåtgärd, 3 ha

Skötselområde E (i två delar) bestående av yngre planterad men också till en del självföryngrad grandminerad barrskog med behov av naturvårdande skötselåtgärder liksom igenläggning av ett nyligen rensat skogsdikey.

Bevarandemål: Det norra området omkring Evaldstorp av drygt 20-årig planterad granskog röjs eller ringbarkas förutom 15-talet av de grävsta granarna per ha som lämnas för att ingå i det nya beståndet. Alla lövträd lämnas opåverkade av åtgärden. Även ingående tall får stå kvar om denna inte bildar bestånd. Området får sedan utvecklas fritt. På sikt skall här finnas ett lövträdsrikt skogsbestånd som präglas av naturlig störningsdynamik med efterföljande successionsutveckling. Trädsiktet skall inom 50 år vara olikåldrigt, flerskiktat och diameterspritt. Det ska finnas åldrande träd, liggande död ved och stubbar, stående döda eller döende träd.

Det södra området består av en nyligen avverkad och dikesrensad högförmultnad torvståndort som inom det snaraste behöver proppas för att få igen de naturliga ståndortegenskaperna och för att förhindra sedimentation ut i Stenbäckabäcken. Plantbeståndet skattas inom en tioårsperiod på huvuddelen (95%) av sina granplantor genom en plant- eller ungskogsröjning, på så sätt kommer lövträdssuccessionen få några årtionden extra innan granen på naturlig väg vandrar in underifrån och slutligen tar över hegemonin. Trädsiktet skall inom en 50-årsperiod vara olikåldrigt, flerskiktat och diameterspritt. Det ska finnas åldrande träd, liggande död ved och stubbar, stående döda eller döende träd.

Ovan beskrivna naturvårdande skötselåtgärder kommer vara de enda som görs inom överskådlig tid. Det norra området bör åtgärdas inom det snaraste med tanke på främst genomförandemässiga aspekter.

Det ska finnas följande typiska arter: *järpe*, *ullticka*, *grön sköldmossa*

Skötselområde F, Temporära översvämningssområden efter restaurering, 12 ha

Skötselområdet F ”Temporära översvämningssområden efter restaurering” bildas av den lågläntaste terrängen vid Örvaremossen och inkluderar därmed flera av de föregående beskrivna skötselområdena av kärr och sumpskogar. Skötselområdet F utgör en väsentlig del av det område som sattes under vatten vid forna vårflooder för att få en sedimentation för odlingsverksamhet vilket framgår i kartan över Örvaremossens markanvändningshistorik.

På nämnda karta (*sid 16, 17, 18*) har laga skifteskartan från 1828 med för dåtiden noga angivna odlingslotter, slåtterängar, ängslador, dikessystem mm, lagts under Skogsstyrelsens nuvarande rasterskikt för markfuktighet och trädhöjd. Tillsammans med höjdkurvor och beståndsregister med nuvarande beståndsåldrar, ger det en god bild av den forna markanvändningen vid Örvaremossen liksom vilka låglänta delar som berördes i de tidsmässigt avlägsna översvämningarna. Samma information ger en väsentlig hänvisning om var högsta dämningssnivå bör läggas vid ett återupptagande av temporära vattenhöjningar i området.

Bevarandemål: Arealen blöt kärrmark, glest eller ojämnt bevuxen med lövträd och enstaka barrträd, skall vara minst 12 ha. Minst hälften av arealen skall tidvis bestå av vattenspeglar. Dödvedförekomsten är riklig efter upprepade skeden av höga vattenflöden med dämmande effekt. Drunknade och torkade träd på rot är allmänt förekommande liksom bråtar av fallna torrträdsgrupper. I de svårgenomträngliga bråtarna uppstår med tiden lövföryngring som undgår viltbete och därför tidigt utvecklas till trädformiga trädindivider och smärre lövskogspartier. Översvämningarna hindrar samtidigt allmän etablering av gran, vilket håller omgivningarna som berörs av de temporära vattensamlingarna, öppna och solexponerade.

Det ska finnas följande typiska arter: *kricka, skogssnäppa, spillkråka, tretåig hackspett och orre.*

Skötselområde G, Friluftsliv

Naturreseptatet Örvaremosten är beläget i södra Kilsbergen 13 km sydost från Karlskoga. Bergslagsleden passerar genom naturreseptatets östligaste omgivning, sträckan befinner sig alldeles i närheten av Stenbäckens Friluftsgård där möjligheter finns till övernattning.

Bevarandemål: Reseptatet befinner sig inom Nivåläggning 2, vilket innebär att få besöksanläggningar finns i reseptatet. Informationsskyltar kommer sättas upp enligt skötselplankarta. Tillsyn och underhåll av informationstavlor.

Övrigt

Förvaltning

Reseptatsförvaltare är Länsstyrelsen i Örebro län.

Reseptatsgränsmarkeringar

Reseptatets gränsmarkeringar ska underhållas i enlighet med Naturvårdsverkets anvisningar.

Uppföljning

Uppföljning av bevarandemål

Uppföljningen av bevarandemål och syfte kommer att ske inom länens obligatoriska uppföljning – Block A – och beskrivs i Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Örebro län.

Uppföljning av skötselåtgärder

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av genomförda skötselåtgärder sker. Effekter av restaureringsåtgärder som kostat mer än 200 000 SEK, som är finansierade av sakanslaget och syftar till att stärka bevarandestatusen i naturtyper i Habitatdirektivets bilaga 1 eller för arter i bilaga 2 ska följas upp inom länens obligatoriska uppföljning. Ytorna där åtgärderna genomförts ska följas upp separat så att åtgärdens effekter kan mätas.

Uppföljning av friluftsliv

Uppföljningen av friluftsliv kommer att ske enligt *Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Örebro län*. Planen är i dagsläget inte färdigställd.

Örvaremossen markanvändnings- -historik samt (nutid) markfuktighets- karta/trädhöjd/ beståndsåldrar mm

